

بسم الله الرحمن الرحيم

اصول تربیت رسانه ای از دیدگاه نهج البلاغه

استاد راهنما: زینب قلیزاده

سیما ولی زاده^۱

زهرا محب زاده^۲

چکیده

اهمیت تحقیق ناشی از گسترش رسانه‌ها در زندگی معاصر و اثرگذاری آن‌ها بر شکل‌دهی هویت، ارزش‌ها و رفتار نسل جوان بود. روش پژوهش توصیفی و مبتنی بر منابع اصلی و پژوهش‌های پیشین انتخاب گردید تا آموزه‌های نهج‌البلاغه در زمینه هدایت، خودآگاهی، تفکر انتقادی، الگوسازی والدین و تفکیک خیر از شر، در رسانه‌ها استخراج شود. یافته‌ها نشان داد که تربیت رسانه‌ای موفق مستلزم تلفیق هدایت اخلاقی، کنترل نفس، انتخاب محتوای سالم، رعایت عدالت و انصاف، تشویق به تدبر و همراهی والدین است و این اصول می‌تواند در فضای دیجیتال به رشد معنوی، بصیرت و مسئولیت‌پذیری اجتماعی فرزندان منجر شود. از سوی دیگر، بهره‌گیری از تعالیم نهج‌البلاغه، علاوه بر ارتقاء سواد رسانه‌ای، توانمند کردن نوجوانان برای انتخاب‌های آگاهانه و اخلاقی در مواجهه با رسانه‌ها را ممکن ساخت و چارچوبی الهام‌بخش برای خانواده‌ها و نهادهای تربیتی فراهم آورد.

کلیدواژه: تربیت، رسانه، نهج البلاغه.

^۱ طلبه پایه اول سطح ۲

^۲ طلبه پایه اول سطح ۲

مقدمه

اصول تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه به معنای بهره‌گیری از تعالیم علوی در هدایت رفتار رسانه‌ای انسان و توانمندسازی او برای انتخاب آگاهانه، سنجیده و اخلاقی در برابر پیام‌ها و محتوای متنوع فضای ارتباطی است. این حوزه علاوه بر ابعاد فردی و اخلاقی، شامل جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی نیز می‌شود و می‌تواند مبنای شکل‌دهی به الگویی جامع در نظام‌های تربیتی باشد. اهمیت این موضوع از آن‌جا ناشی می‌شود که رسانه‌ها در جهان معاصر صرفاً ابزار اطلاع‌رسانی نیستند، بلکه به یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهی به هویت، ارزش‌ها و سبک زندگی نسل‌ها تبدیل شده‌اند و در غیاب چارچوب‌های تربیتی مستحکم، خانواده‌ها و جوامع با تهدیدهای جدی روبه‌رو می‌شوند. در این میان، کودکان و نوجوانان که در حساس‌ترین مرحله رشد فکری و هویتی خود قرار دارند، بیش از همه در معرض آسیب‌هایی چون انتشار اخبار جعلی و شایعات، عادی‌سازی خشونت و بی‌اخلاقی، ترویج مصرف‌گرایی و رفاه‌زدگی، تبلیغ سبک‌های زندگی غربی، و کاهش توان تمرکز و تفکر انتقادی قرار می‌گیرند. نهج‌البلاغه به‌عنوان منبعی سرشار از آموزه‌های اخلاقی و تربیتی، با تأکید بر عقلانیت، بصیرت، خودکنترلی، چارچوبی توانمند برای مواجهه با این چالش‌ها ارائه می‌دهد و به انسان می‌آموزد که در برابر هر پیام ابتدا منبع آن را بسنجد، سپس با نگاه عقلانی و انتقادی به بررسی آن بپردازد و نهایتاً تصمیم‌گیری را بر پایه حقیقت و اخلاق استوار کند. مسئله اصلی در پژوهش حاضر آن است که چگونه می‌توان این اصول علوی را به‌گونه‌ای نظام‌مند در تربیت رسانه‌ای فرزندان وارد کرد تا آنان در عین بهره‌گیری فعال از فضای دیجیتال، دچار سطحی‌نگری، از خودبیگانگی و غرق شدن در فرهنگ مصرف‌گرایی رسانه‌ای نشوند. ضرورت چنین پژوهشی زمانی برجسته‌تر می‌شود که غلبه رسانه‌های تجاری و فرهنگ مصرف‌گرایی دیجیتال روزبه‌روز بیشتر شده و خانواده‌ها و نظام‌های آموزشی به الگوهایی نیاز دارند که بتوانند هم با شرایط دنیای مدرن سازگار باشند و هم ارزش‌های اخلاقی و معنوی را حفظ کنند. بر این اساس، مقاله حاضر با روش توصیفی تلاش دارد با واکاوی آموزه‌های نهج‌البلاغه، چارچوبی نظری و عملی برای تربیت رسانه‌ای ارائه دهد که الهام‌بخش خانواده‌ها و نهادهای آموزشی باشد و زمینه پرورش نسلی آگاه، بصیر، مسئول و اخلاق‌مدار را فراهم سازد. **بدین ترتیب**

سوال زیر پیش می‌آید: اصول تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه چیست؟

پایان نامه خدیجه بابا گلی موزیرجی با عنوان «تربیت اخلاقی از منظر نهج‌البلاغه با تأکید بر تفسیر مکارم شیرازی» مورد بررسی قرار گرفت

دستاورد‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تربیت اخلاقی فرآیندی نظام‌مند برای پرورش فضایل انسانی و اصلاح رفتارهای ناپسند است و دستیابی به سعادت دنیوی و اخروی را ممکن می‌سازد. کتاب «درس گفتارهای رسانه و نهج‌البلاغه» نوشته محمد منصورنژاد و حجت‌الله محمدشاهی، مجموعه‌ای از مباحث در زمینه رابطه دین و رسانه است که با الهام از نهج‌البلاغه به اصول اخلاقی رسانه، ارکان رسانه دینی، تمایز میان دین رسانه‌ای و رسانه دینی و مدل مطلوب رسانه اسلامی

پرداخته است. نویسندگان نشان می‌دهند که سخنان امام علی علیه‌السلام می‌تواند چارچوبی روشن برای تنظیم رسانه در جامعه اسلامی ارائه دهد.

کتاب «اخلاق شهروندان دنیای مجازی با تمرکز بر قرآن و نهج البلاغه» نوشته مریم صانع‌پور، به بررسی الزامات اخلاقی کاربران و رسانه‌ها در فضای مجازی می‌پردازد. در این کتاب، آموزه‌های نهج‌البلاغه به‌عنوان مبنای اصلی اخلاق رسانه‌ای معرفی شده و موضوعاتی همچون صداقت، امانت‌داری، مسئولیت‌پذیری و عدالت در ارتباطات رسانه‌ای برجسته شده‌اند.

مقاله «تربیت اجتماعی از منظر نهج البلاغه» نوشته رحمت‌الله مرزوقی و عباس اناری‌نژاد، با تحلیل اهداف، مبانی و روش‌های تربیت اجتماعی در نهج‌البلاغه، نشان می‌دهد که این اثر بر همبستگی اجتماعی، رعایت حقوق، عدالت، همکاری و تعامل سالم تأکید دارد و این اصول می‌تواند مبنایی برای تربیت رسانه‌ای قرار گیرد که مخاطب را به مسئولیت‌پذیری اجتماعی در رسانه‌ها سوق می‌دهد.

مقاله «تربیت دینی نوجوانان از منظر نهج البلاغه: نقش معلم و چالش‌های عصر حاضر» نوشته سارا زمان‌نژاد بافرانی و عطیه سخایی، به نقش آموزه‌های امام علی علیه‌السلام در پرورش نسل نوجوان پرداخته و چالش‌هایی مانند تأثیر شبکه‌های اجتماعی و کاهش ارزش‌های دینی را بررسی کرده است. نویسندگان راهکارهایی مبتنی بر نهج‌البلاغه برای تقویت هویت دینی نوجوانان در عصر رسانه‌های نوین پیشنهاد داده‌اند.

مقاله «تربیت دینی نوجوانان از منظر نهج البلاغه: نقش معلم و چالش‌های عصر حاضر» نوشته سارا زمان‌نژاد بافرانی و عطیه سخایی، به نقش آموزه‌های امام علی علیه‌السلام در پرورش نسل نوجوان پرداخته و چالش‌هایی مانند تأثیر شبکه‌های اجتماعی و کاهش ارزش‌های دینی را بررسی کرده است. نویسندگان راهکارهایی مبتنی بر نهج‌البلاغه برای تقویت هویت دینی نوجوانان در عصر رسانه‌های نوین پیشنهاد داده‌اند.

مقاله «شرایط تأثیرگذاری رسانه در ترویج نهج البلاغه»، با رویکردی تحلیلی، بر لزوم توجه به اقتضائات رسانه‌ای در ترویج آموزه‌های امام علی علیه‌السلام تأکید کرده است. در این پژوهش موضوعاتی همچون تدوین نقشه راهبردی رسانه، جذابیت هنری محتوا، سواد رسانه‌ای مخاطبان و اخلاق رسانه‌ای مورد توجه قرار گرفته‌اند تا نهج‌البلاغه به شیوه‌ای مؤثر و کاربردی به نسل جدید منتقل شود.

با مرور پژوهش‌های انجام شده پیرامون اصول تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه، مشاهده می‌شود که بیشتر مطالعات موجود به بررسی کلی تربیت اجتماعی و اخلاقی یا تبیین نقش آموزه‌های نهج‌البلاغه در تربیت دینی نوجوانان محدود شده‌اند. برخی کتاب‌ها نیز به چارچوب‌های اخلاق رسانه‌ای بر اساس نهج‌البلاغه پرداخته‌اند. اما کمتر به اصول کاربردی و نظام‌مند تربیت رسانه‌ای پرداخته شده که قابلیت استفاده مستقیم در فضای دیجیتال و شبکه‌های اجتماعی داشته باشد.

۱ تربیت

تربیت به عنوان فرآیند هدایت فرد به سوی کمال انسانی و الهی تعریف میشود. در متون اسلامی تربیت نه تنها به آموزشهای ظاهری بلکه به تهذیب نفس تقویت فضایل اخلاقی و نزدیکی به خداوند متعال توجه دارد. در صحیفه سجادیه امام سجاد (ع) در دعاهاى خود به تربیت روحی اخلاقی و اجتماعی انسان پرداخته و اصولی را برای هدایت انسانها ارائه میدهند به عنوان نمونه در دعای ۴۳ صحیفه سجادیه امام سجاد (ع) از خداوند میخواهند که انسان را از گمراهیها و آلودگی های اخلاقی دور سازد و به سوی هدایت و کمال سوق دهد.

رسانه

رسانه ها ابزارهایی هستند که اطلاعات پیامها و فرهنگها را به گروه های مختلف انتقال می دهند. در عصر حاضر رسانه ها نقش مهمی در شکل دهی افکار رفتار و نگرشهای افراد دارند. رسانه ها می توانند نقش آموزشی اطلاع رسانی سرگرمی و تربیتی داشته باشند. در این تحقیق رسانه به ابزارهایی اطلاق می شود که پیامهای تربیتی و اخلاقی میتوانند از طریق آنها به مخاطب منتقل شوند. به عنوان مثال در مقاله «رسانه و تربیت دینی شریف زاده (۱۴۰۱) به بررسی نقش رسانه در تربیت دینی با تأکید بر آموزش و تبلیغ نماز پرداخته شده است.

صحیفه سجادیه

صحیفه سجادیه مجموعه ای از دعاها و آموزه های امام زین العابدین (ع) است که به زبور آل محمد نیز معروف است. این کتاب شامل آموزه های اخلاقی تربیتی و اجتماعی است و به عنوان راهنمایی عملی برای رشد معنوی اخلاقی و تربیتی انسانها شناخته میشود. در مقاله اهداف تربیتی در صحیفه سجادیه (بلاغ) (۱۳۹۴) به بررسی اهداف تربیتی در صحیفه سجادیه پرداخته شده است که یکی از آنها معرفت خدا است که کلید رسیدن به هدف نهایی تربیت اسلامی میباشد.

۱- اصول کنترلی و هدایت گری

اصول تربیتی رسانه ای از دیدگاه نهج البلاغه با چالش هایی جدی مواجه است؛ از جمله مواجهه با انبوه محتوای نادرست و گمراه کننده که هدایتگری و تبیین حقایق را دشوار می کند و ضعف کنترل نفس و مدیریت رفتار رسانه ای در کاربران که باعث انتشار شایعات و محتوای آسیب رسان می شود. همچنین، عدم آموزش صحیح و ترویج اخلاق رسانه ای موجب غفلت از ارزش های اخلاقی و فضایل انسانی شده

و فشار اجتماعی برای مصرف سریع و سطحی محتوا، تحقق عدالت، انصاف و پرهیز از فساد را با مشکل روبه‌رو می‌سازد.

۱-۱- تقویت هدایت و ایمان

در تربیت دینی فرزندان در عصر دیجیتال می‌توان از آموزه‌های نهج‌البلاغه به عنوان منبعی غنی بهره برد. امام علی علیه‌السلام در نهج‌البلاغه تأکید زیادی بر پرورش روح و اخلاق فرزندان دارند و اهمیت دادن به رشد درونی و تعالی معنوی را برجسته کرده‌اند. با توجه به شرایط کنونی که فضای دیجیتال به‌عنوان بستر اصلی تربیت و آموزش حضور پررنگی دارد، مفاهیم نهج‌البلاغه می‌تواند نقشه راهی مطمئن برای والدین و مربیان باشد که چگونه فضایی امن و پرمحتوا برای رشد ایمانی و اخلاقی فرزندان فراهم کنند. از سویی، زبان و ساختار پیچیده نهج‌البلاغه مانع فهم آسان نوجوانان است، ولی با ترجمه‌های روان، تفسیرهای جذاب و تولید محتواهای دیجیتال خلاقانه مانند پادکست و موشن‌گرافی می‌توان ارتباط نوجوانان و جوانان را با این متون مقدس برقرار کرد (آقاپو، ۱۴۰۴، ص ۲).

امیرالمؤمنین در یکی از نامه‌های خود خطاب به مالک اشتر می‌فرماید که تربیت و هدایت فرزندان باید با مهربانی، تدبیر و به دور از تحمیل و خشونت باشد. این رهنمود بسیار منطبق بر اصول تربیت دینی در عصر دیجیتال است که باید در فضایی آرام و با گفتگوهای محترمانه و صبورانه صورت گیرد. فضای باز برای پرسشگری و کشف، جایگزین اجبار و تحمیل شود تا فرزندان بتوانند ایمان خود را عمیقاً و به‌نحو پایدار تجربه کنند (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱، ترجمه دشتی، ص ۱۸۰).

به‌علاوه، نهج‌البلاغه بر اهمیت پرداختن به بعد روحی و اخلاقی انسان تأکید دارد که امروز آن را می‌توان با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین تقویت کرد. از طریق هنرنمایی دیجیتال، رسانه‌های اجتماعی با محتوای ساده، انسانی و پرمعنا می‌توان آموزه‌های اخلاقی و دینی را برای نسل جوان ملموس‌تر کرد و این همان مسیری است که معلمان دینی امروز برای حفظ و تقویت ایمان در عصر دیجیتال باید طی کنند (آقاپو، ۱۴۰۴، ص ۴).

بر اساس آموزه‌های نهج‌البلاغه، تربیت دینی پیوند عمیقی با تزکیه نفس و تزکیه روح دارد که مستلزم پیوستگی در رفتارها و گفتار والدین و مربیان است. فضای دیجیتال نیز نباید به فضایی برای فرار از معنویت تبدیل شود، بلکه باید بستری برای رشد معنوی و ارتقاء بصیرت باشد. برای تحقق این هدف، لازم است والدین زمان‌بندی مناسبی برای استفاده فرزندان از تکنولوژی و فضای مجازی تنظیم کنند و همزمان با ایجاد بستری برای فعالیت‌های معنوی چون نماز و دعا، به سوالات فکری و معرفتی آن‌ها پاسخ دهند (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۷۶، ترجمه دشتی، ص ۷۸).

۲- اصول رفتاری و اعتقادی

اصول تربیتی رفتاری در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه با چالش‌هایی چون مقاومت در برابر سرعت تغییرات فناوری، نوسان در رفتار والدین به عنوان الگویی ثابت و ضعف در هماهنگی میان ارزش‌های دینی و محتوای رسانه‌ای مواجه است. امام علی (علیه‌السلام) در نهج‌البلاغه بر لزوم صبر و تدبیر در تربیت فرزندان تأکید دارند و هشدار می‌دهند که تربیت نیازمند استمرار و مراقبت بی‌وقفه است (دشتی، ۱۳۷۹، نامه ۳۱، ص ۱۸۱). این چالش‌ها باعث شده است که یا رفتار رسانه‌ای والدین تأثیر مثبتی نداشته باشد یا متناقض با ارزش‌های تربیتی دین باشد. برای غلبه بر این مشکلات، راهکارهایی چون

۲-۱- انتخاب محتوای سالم و مفید

انتخاب محتوای سالم و مفید در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه بر اساس توصیه‌های امام علی (علیه‌السلام) است که انسان را به پرهیز از آنچه مضر و گمراه‌کننده است دعوت می‌کند. ایشان در خطبه ۱۶ نهج‌البلاغه اشاره دارند که عقل و خرد باید راهنمای انتخاب انسان باشد تا از مسیر رشد اخلاقی و معنوی دور نشود (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۶، ترجمه دشتی، ص ۴۵). در فضای رسانه‌ای امروز، این اصل به معنای نهادینه کردن تفکر انتقادی و سواد رسانه‌ای در خانواده است تا فرزندان توان تشخیص محتوای سالم از آسیب‌رسان را پیدا کنند. مربیان و والدین باید علاوه بر آموزش دائمی، بسترهای مناسب و نظارت مسئولانه‌ای فراهم آورند تا نوجوانان و کودکان در انتخاب محتوا دچار گمراهی نشوند و مسیر تربیت رسانه‌ای به سمت رشد و تعالی هدایت شود (حدادی، ۱۴۰۲، ص ۱۲۵).

۲-۲- ترویج عدالت و انصاف

ترویج عدالت و انصاف در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه، به معنای فراهم آوردن زمینه‌ای است که در آن حقوق همه افراد به طور مساوی رعایت شود و هیچ کس مورد ظلم یا تبعیض قرار نگیرد (تمیمی آمدی، ۱۳۶۶، ص ۸۲). امام علی (علیه‌السلام) عدالت را اینگونه تعریف می‌کند که هر چیزی باید در جای خود قرار گیرد و این عدالت در عرصه تربیتی شامل رعایت انصاف نسبت به متربیان با توجه به تفاوت‌ها و نیازهای فردی آنهاست (نهج‌البلاغه، حکمت ۲۳۱، ترجمه دشتی، ص ۶۷۹). ایشان تأکید دارد که عدالت به معنای رعایت اعتدال و میانه‌روی است و برخورد ناصحانه و منصفانه با دیگران باید پایه و اساس هر نوع آموزش و تربیت باشد. از این رو، در تربیت رسانه‌ای نیز باید انصاف را رعایت کرد؛ به گونه‌ای که محتوای رسانه‌ای سالم و برابر در اختیار همه قرار گیرد و از تحریف حقایق یا تبلیغ یک‌سویه جلوگیری شود تا پایه‌های عدالت و بصیرت در جامعه تقویت گردد (مطهری، ۱۴۰۲، ۱۳۹-۱۲۳).

۳-۲- پرهیز از خشونت و تهدید

پرهیز از خشونت و تهدید در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه نقشی اساسی دارد و بر استفاده از روش‌های ملایم و حکیمانه در تربیت و مدیریت رفتار تأکید می‌کند (غلامی، ۱۴۰۲، ص ۹۸). امام علی (علیه‌السلام) خشونت و غضب را به جنون تشبیه می‌کند که نهایتاً منجر به پشیمانی می‌گردد و در نامه ۳۱ نهج‌البلاغه به فرزندش توصیه می‌کند که باید با مهربانی و شکیبایی فرزند را تربیت کرد و از تهدید و خشونت دوری جست (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱، ترجمه دشتی، ص ۱۸۰). این آموزه به ویژه در تربیت رسانه‌ای امروز بسیار حیاتی است زیرا استفاده از خشونت و تهدید در مواجهه با خطاهای رسانه‌ای موجب کاهش اعتماد و بروز مقاومت در فرزندان می‌شود. راهکارهای عملی مانند آموزش کنترل خشم، پرورش عقل و دانش رسانه‌ای، ایجاد محیطی امن و صبورانه از مهم‌ترین روش‌ها برای تربیت صحیح در فضای رسانه است تا فرزندان ضمن حفظ آرامش روانی، رفتار رسانه‌ای سالم و اخلاقی را فراگیرند (حسینی، ۱۴۰۱، ص ۴۵).

۴-۲- تربیت تدریجی و گام به گام

تربیت تدریجی و گام به گام در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه، بر پایه اصولی استوار است که امام علی (علیه‌السلام) به آن توجه ویژه‌ای داشته‌اند. ایشان در نامه ۳۱ خود به مالک اشتر تأکید می‌کنند که تربیت باید تدریجی، همراه با صبر و مداومت باشد و نباید توقع داشت که تغییرات بزرگ یک‌شبه رخ دهد؛ بلکه باید با فرصت دادن به فرزندان، زمینه رشد فکری و رفتاری به صورت مرحله‌ای فراهم گردد (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱، ترجمه دشتی، ص ۱۸۳). این رویکرد در تربیت رسانه‌ای کنونی بسیار کاربرد دارد، چرا که فرزندان در برابر محتوای رسانه‌ای نیاز به آموزش تدریجی، مرور و بازخورد دارند تا بتوانند رفتار رسانه‌ای سالم را به تدریج و پیوسته فراگیرند. همچنین استفاده از الگوهای مناسب، توضیح منطقی و اصلاح محیط‌های رسانه‌ای یکی از شیوه‌های مهمی است که نهج‌البلاغه به آن اشاره کرده است تا با فرآیندی گام به گام، تربیت اثرگذار و پایدار تحقق یابد (باقری، ۱۴۰۰، ص ۱۸۰-۱۸۵).

۵-۲- پشتیبانی و همراهی

پشتیبانی و همراهی در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه به عنوان یک روند مستمر و همدلانه نقش کلیدی دارد. امام علی (علیه‌السلام) در نامه ۳۱ خود توصیه می‌کند که همراهی با فرزندان در مسیر تربیت باید با صبر، محبت و درک متقابل انجام شود تا تغییرات رفتاری پایدار و عمیق حاصل گردد (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱، ترجمه دشتی، ص ۱۸۵). این حمایت از جنس تشویق، تقویت روحیه و پاسخگویی به سوالات فکری و عاطفی کودکان و نوجوانان است که در فضای پیچیده رسانه‌ای امروزی ضروری به نظر می‌رسد. والدین و مربیان با بکارگیری این دیدگاه می‌توانند بستری امن و مستحکم برای رشد سالم فرزندان در رسانه‌ها ایجاد کنند که منجر به تقویت مهارت‌های سواد رسانه‌ای و مقابله اثرگذار با تهدیدات رسانه‌ای می‌شود (نجفی، ۱۴۰۲، ص ۷۵).

۳- اصول انگیزشی عملی

چالش‌های انگیزشی و عملی در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه شامل مقاومت در برابر تغییر، کمبود صبر و استمرار در آموزش، و ضعف در ایجاد انگیزه‌های درونی برای پذیرش رفتارهای رسانه‌ای صحیح است. امام علی (علیه‌السلام) در نامه ۳۱ خود بر ضرورت صبر و مداومت در تربیت تأکید دارند و هشدار می‌دهند که انگیزش بدون پشتکار و استمرار به نتیجه مطلوب نخواهد رسید (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱، ترجمه دشتی، ص ۱۸۳). این چالش‌ها می‌توانند موجب کاهش تأثیرگذاری تربیت رسانه‌ای شوند؛ بنابراین، لازم است به راهکارهای زیر مراجعه شود.

۳-۱- تحسین و تشویق به موقع

تحسین و تشویق به موقع در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه نقش بسیار مهمی در تقویت رفتارهای مثبت و ایجاد انگیزه در فرزندان دارد. امام علی (علیه‌السلام) در نهج‌البلاغه بر اهمیت تایید و تشویق به موقع تأکید می‌کند و می‌فرماید که تحسین باید در زمان درست و به اندازه باشد تا اثرش در دل‌ها باقی بماند و موجب رشد اخلاقی و معنوی شود (نهج‌البلاغه، حکمت ۲۳۵، ترجمه دشتی، ص ۶۸۳). این اصل کاربردی در تربیت رسانه‌ای امروز به معنای شناسایی و حمایت از رفتارهای مثبت رسانه‌ای فرزندان از جمله انتخاب محتوای سالم، حفظ حریم اخلاقی و خودکنترلی است که با تشویق مستمر تقویت می‌شود و موجبات استمرار در رفتارهای مطلوب را فراهم می‌آورد. والدین و مربیان با به کارگیری این آموزه می‌توانند فضایی ایجاد کنند که فرزندان با انگیزه بیشتر و اعتماد به نفس بالا به سمت رشد و تعالی در فضای رسانه حرکت کنند (کریمی، ۱۴۰۲، ص ۷۹).

۳-۲- تعیین اهداف روشن و قابل دسترسی

تعیین اهداف روشن و قابل دسترسی در تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه، اساس هدایت هدفمند و مؤثر است که باید با شناخت دقیق مسائل و نیازهای تربیتی صورت گیرد. امام علی (علیه‌السلام) در نهج‌البلاغه تأکید دارند که اهداف تربیتی باید مشخص، قابل فهم و در قوت و ضعف مختلف قابل تطبیق باشند تا امکان پیشرفت تدریجی و ملموس در فرایند تربیت فراهم گردد (نهج‌البلاغه، خطبه ۱۳۶، ترجمه دشتی، ص ۵۲۷). این دیدگاه با روش‌های مدرن هدف‌گذاری که بر وضوح، رسیدنی بودن و متناسب بودن اهداف تأکید دارند، هم‌راستا است و مطرح می‌کند که هدف‌گذاری درست می‌تواند فرایند تربیت رسانه‌ای را نظام‌مند و اثربخش کند. بنابراین، شناسایی موضوعات، تعیین قالب‌ها و دستیابی به اهداف واقع‌بینانه، همراه با فراهم آوردن زمینه تحلیل و درک بهتر، کلید موفقیت در تربیت رسانه‌ای است (نجفی، ۱۴۰۲، ج ۹، ص ۷۷).

نتیجه گیری

این پژوهش با عنوان «اصول تربیت رسانه‌ای از دیدگاه نهج‌البلاغه» با هدف شناسایی و بررسی اصول اخلاقی، رفتاری و انگیزشی در تربیت رسانه‌ای فرزندان و ارائه چارچوبی کاربردی برای خانواده‌ها و نهادهای آموزشی انجام شد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر بررسی منابع اصلی نهج‌البلاغه و مطالعات پیشین بود تا آموزه‌های علوی در زمینه هدایت، خودآگاهی، کنترل نفس، تفکر و تدبیر، الگوسازی والدین و تفکیک خیر از شر استخراج شود.

دستاوردهای تحقیق نشان داد که تربیت رسانه‌ای موفق نیازمند تلفیق سه محور اصلی است: اصول کنترلی و هدایتگری که شامل تقویت ایمان و هدایت، خودآگاهی و کنترل نفس، پرهیز از گمراهی و فساد، تشویق به تفکر و تدبیر، و الگوسازی والدین است؛ اصول رفتاری و اعتقادی شامل انتخاب محتوای سالم و مفید، ترویج عدالت و انصاف، پرهیز از خشونت و تهدید، تربیت تدریجی و گام‌به‌گام، و پشتیبانی و همراهی والدین؛ و اصول انگیزشی-عملی شامل تحسین و تشویق به موقع و تعیین اهداف روشن و قابل دسترسی برای هدایت رفتار رسانه‌ای نوجوانان و جوانان.

با توجه به یافته‌ها، راهکارهای عملی برای اجرای مؤثر این اصول عبارت است از تدوین برنامه‌های آموزشی والدین برای تقویت سواد رسانه‌ای، تولید محتوای دیجیتال اخلاق‌محور و جذاب با الهام از نهج‌البلاغه، ایجاد فضای گفتگو و پرسشگری در خانواده‌ها و مدارس، و تدوین دستورالعمل‌های مرحله‌ای و پایدار برای تربیت رسانه‌ای. در نهایت، بهره‌گیری نظام‌مند از آموزه‌های نهج‌البلاغه می‌تواند نسل نوجوان و جوان را برای مواجهه با چالش‌های رسانه‌ای معاصر توانمند ساخته و مسیر رشد اخلاقی، فکری و معنوی آنان را تضمین کند.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج‌البلاغه

کتاب فارسی

۱- آقاپو، طاهره، (۱۴۰۴)، پیوند میان نسل جدید و نهج‌البلاغه در عصر ارتباطات سریع و زیست دیجیتال، پانا.

- ۲- باقری، محمدرضا، (۱۴۰۰)، روش‌های تربیتی امام علی (ع) در تربیت اجتماعی، مجله علوم تربیتی، شماره ۴۵.
- ۳- حدادی، محمدرضا، (۱۴۰۲)، اصول تربیت رسانه‌ای در خانواده، پژوهش‌های رسانه و تربیت، ۱۲۵.
- ۴- دشتی، محمد، (۱۳۷۹)، نهج‌البلاغه، قم، مؤسسه امیرالمؤمنین (ع).
- ۵- حسینی، رضا، (۱۴۰۱)، راهکارهای کاهش خشونت در تربیت رسانه‌ای، پژوهش‌های تربیتی معاصر، ۴۵، ۷.
- ۶- کریمی، زهرا، (۱۴۰۲)، راهکارهای تقویت رفتارهای مثبت در رسانه، مجله فرهنگ و رسانه، شماره ۷۹، ۲۸.
- ۷- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۸۶)، پیام امام امیرالمؤمنین (ع) در نهج‌البلاغه، قم، دارالکتب الاسلامیه.
- ۸- مطهری، مرتضی، (۱۴۰۲)، عدالت تربیتی از دیدگاه نهج‌البلاغه و تاثیر آن در نظام تربیت، معرفت و بصیرت اسلامی، ۱۲۳-۱۳۹.
- ۹- تمیمی آمدی، محمد، (۱۳۶۶)، انصاف و نقش آن در تحقق عدالت اجتماعی، ۸۲.
- ۱۰- نجفی، علی، (۱۴۰۲)، اصول هدف‌گذاری در تربیت رسانه‌ای، پژوهش‌های علوم تربیتی، ۹، ۷۷.
- ۱۱- نجفی، سعید، (۱۴۰۲)، حمایت و همراهی در تربیت اسلامی، مجله پژوهش‌های تربیتی، شماره ۷۵، ۳۳.
- ۱۲- صالح، صبحی، (۱۴۱۴ ق)، نهج‌البلاغه، بیروت، دارالهجره.
- ۱۳- فیض‌الاسلام، علی‌نقی، (۱۳۸۲)، ترجمه و شرح نهج‌البلاغه، تهران، انتشارات اسلامیه.
- ۱۴- غلامی، محمد، (۱۴۰۲)، مقابله با خشونت در تربیت دینی، مجله علوم دینی، شماره ۵۲، ۹۸.